

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	10
ÖZEL TEŞEKKÜR.....	11
GİRİŞ.....	13
1. BEYNİN GRAMERİ.....	15
2. MİNİMALİZM	19
3. ZİHİN, ÖĞRENME, BİLME VE ANLAMA	22
4. İNSANIN BİLGİYLE İLİŞKİSİ.....	25
5. EN DOST BİLGİ, ARAMADIĞINDA BULDUĞUNDUR	27
6. MAKULDE KALABİLMEK.....	30
7. ZEKİ AKIL, AKILLI ZEKÂ.....	33
8. BİLİNMEZE KARŞI USTA, BİLİNENE KARŞI ACEMİ OLMAK	37
9. NORMALER KARŞISINDA ZEKİ, ANORMALER KARŞISINDA APTAL OLMAK.....	40
10. BİLGİNİN BİLİNÇ İHTİYACI.....	42
11. HER ŞEYİ MÜMKÜN KILAN BECERİ: SOYUTLAMA	45
12. METAVERSE BİR CENNET Mİ?.....	48
13. BİLMEK HOMOJEN DEĞİLDİR	51
14. BİLGİ NEDİR? NASIL OLUŞUR?	54
15. EVRENDEKİ BİLİNMEZLİK MİKTARI.....	58
16. MUTLAK BİLME NEDEN MÜMKÜN DEĞİL?	61
17. TOK AKIL ZOR AĞIRLANIR.....	63
18. İNSANIN AKILLA İMTİHANI: TOPLUMUN PARÇASI OLMAK.....	65
19. HAYVANLAR NASIL DÜŞÜNÜR?	68

20. KONU VE TEMA MESELESİ	71
21. YENİ BİR TÜR OLARAK DİJİTAL ANLATI.....	73
22. TRUTH İYİ BİR ŞEY Mİ Kİ POST'U KÖTÜ OLSUN?.....	76
23. SANAT VE EVRİM.....	78
24. KUANTUM VE AŞK.....	80
25. UFO	82
26. DUYGUSAL ENTROPİ VE BAKIM SANATI	84
27. BAMBAŞKA BİR BAĞLAMDA KADER.....	87
28. MUTLULUK NEDİR? NASIL İŞLER?.....	90
29. ŞİDDET İLETİŞİMİ	93
30. İNSANİ İLETİŞİM, HAYVANİ İLETİŞİM	96
31. HİSTERİK HİTAP ARZUSU BOZUKLUĞU: KONUŞMAK İSTEYİP DE SÖYLEYECEK SÖZÜN OLMAMASI	100
32. İNSAN NASIL ÖTEKİ OLUR?.....	103
33. BAĞLAM.....	105
34. SORU İLE YANIT.....	109
35. ÇOCUKLUK YOKSUNLUĞU	112
36. EĞİTİM SİSTEMİ VE SÖZDE SORUNLARI.....	114
37. SOSYAL BİLİMLER VE FEN BİLİMLERİ	117
38. BOYUT MESELESİ	119
39. DUYGU VE HİSLERİN BOYUTSAL FARKI	122
40. HAREKET İLE DAVRANIŞ FARKI.....	125
41. BİLİNÇLİ FARKINDALIK	127
42. POZİTİF SEZGİ, NEGATİF SEZGİ	130
43. BİLİŞSEL GELİŞİM VE KİŞİSEL GELİŞİM.....	133
44. İNSANLARDA AYNILIK/FARKLILIK MESELESİ.....	136
45. EKONOMİ YASASI.....	139
46. ANAMORFOZ VE KUANTUM.....	142
47. FIRSAT SAFSATASI.....	145
48. DÜNDEN İYİ DEĞİLSEN İYİ DE DEĞİLSİN ARTIK.....	147

SON SÖZ: NEYE DEĞER VERİYORSA İNSAN, ONUN KASASIDIR KORKU	149
--	------------

TEŐEKKÖR

Sevgili dostlarım Seda Akbelen ve Güniz Acar, bu kitabın var olmasında en az yazar kadar emek sahibidir. Onların hemen hemen her satırını kapsayan titiz çalışmalarını olmasaydı bu kitap mutlaka eksik kalırdı. Her ikisine de buradan şükranlarımı sunmayı borç bilirim. Ayrıca bu kitabın fikir babası olan sevgili Mustafa Can'a da tüm uğraşları için teşekkür ederim.

ÖZEL TEŞEKKÜR

Bu çalışma çok büyük bir ölçüde **AçıkBeyin Yazarlar Toplantılarının** bir sonucudur. Bir yılı aşkın zaman aralığında, sevgili Sami Kubuş'un moderatörlüğünde yapılan bu toplantılarda AçıkBeyin'in ev sahipliği ve aşağıda adı geçen dostlarımızın fikir sevgileri sayesinde bu kitaptaki anlatıların birçoğu ortaya çıkmış oldu.

Sinan Canan, Müge Canan, Sami Kubuş, Mustafa Acungil, Cennet Ceren Öztürk, Güneşin Oya Aydemir, Yasemin Mert, Neşe Sevgili, Ferhat Çetin, Aycan Akgül, Dilek Oflaz, Cansev Çetin, Zahid Erkılıç, Nilüfer Korkmaz, Hatice Ayşe Özgen, Kürşad İnanç, Mualla Yılmaz, Ezgi Önalın, Gülşah Dursun, İlayda Altun, İrem Biçici, Sara Öndil, İrem Yel, Kader Çınar, Beyza Demirci, Gülce Erhan, Arzu Kupsar, Can Bayrak, Ayşe Naz Hazal Sezen, Esra Çankaya, Beyza İlhan, Asena Güvel, Metehan Çırak, Pervin Tigu, Seçkin Kaymaz, Büşra Sezgin, Yasemin Yeşilçimen, Duygu Karaman, Seda Akbelen, Vera Poyraz, Berkay Uzel, Zübeyir Talha Keleş, Burak Bulut, Kübra Özyazgan, Hayriye Tartıcı, Hasgül Sebik, Merve Karabulut, Banu Hızıl, Elif Kocapehlivan, İzel Sarı, Zeynep Kaya, Ozan Özgül, Fatma Asar Solak, Helen Sena Uzun, Kaan Yılancıoğlu, Mustafa Ertin, Ömer Ara, Mine Artu Mutlugün, Mahmut Talha Sağlıklı, Gizem Uzunlar Er-can Altuğ Yılmaz ve tüm AçıkBeyin ailesi.

B. G.

GİRİŞ

Yaşam, özü bakımından “anlamalarla” ilgili bir süreçtir. Hatta biyolojik canlılık ile yaşam arasında illa bir ayrım yapmak gerekirse aralarındaki tek farkın “anlam” olduğu; “canlı” kavramının sadece maddenin bir biçimine gönderme yapmasına karşın hayatın, her canlının varoluş hikâyesine atıfta bulunduğu bile söylenebilir. Ve bu açıdan bakıldığında “anlamak” yaşama eş değerdir.

Öte yandan tarih boyunca felsefe, bilim ve matematik alanlarında gösterilen onca çabaya rağmen insan için anlamak hep sıkıntılı bir mesele, her dönemde kifayetsiz bir beceri olarak kaldı. Belli ki bundan sonra da insanın yaşama uyumunu, gerçekle dengesini, en önemlisi de bu gezegende ne denli uzun barınabileceğini belirleyecek olan büyük ölçüde “anlama” becerisi olacak. Bu kitapta karşınıza çıkacak kırk sekiz yazının amacı da son derece öznel bir seçkiyle, içeriklerle ilgili herhangi bir doğruluk iddiasında bulunmadan anlamalara yönelik düşünce yöntemleri önermek, güncel konulara elden geldiğince farklı bakış açıları oluşturarak *anlama* olgusunun insan yaşamının her evresinde bilgiden çok daha işlevsel olduğunu kanıtlamaya çalışmak olacak.

Yaşama yalnızca hayatta kalmak gözüyle bakanların oluşturduğu büyük çoğunluğa rağmen insan türünün asıl eğiliminin ne pahasına olursa olsun bilmek, yeni bilgiler oluş-

turmak ve nihayetinde bildiğini paylaşmak olduğu yeterince açık bir gerçek. Üstelik bu bilgi oluşturma ve paylaşma eğilimi sadece insanlarda değil, tek hücrelilerden bu yana tüm canlılarda ortak bir özellik. Hatta canlılığın özünde bu bilgi paylaşımı öylesine geniş bir yer tutar ki biyoloji için canlılık bilimi değil de bilgi paylaşım bilimi desek yeridir. Ve bu açıdan bakıldığında zihnimizdeki bilgi akışı en az damarlarımızdaki kan akışı kadar değerli görünebilir. Burada kastedilen değeri daha iyi açıklamak için de konuya önce **beynin grameri** ile başlamak gerekir.

Ama başlamadan önce şunu bir kez daha ifade edelim; bu kitabın temel amacı okuyucuya bilgi sunmak değil, insan zihnini sürekli meşgul eden güncel konular üzerine yeni düşünce modelleri oluşturabilmesi için ilham vermektir, o kadar. Buradaki gibi son derece öznel kanaatlerle ve şüpheli fikirlerle bunu yapmak sahiden mümkünse bu görev ancak yaşamda önümüze sıkça çıkan kavramlar üzerine bir kez daha düşünülmesini sağlayarak yerine getirilebilir.

BEYNİN GRAMERİ

Anlamalar hikâyesine öncelikle bir ilkeyle, daha doğrusu okuyucuyla bu kitap arasında düşünsel bir bağ oluşturma-
cağını umduğumuz bir bakış açısıyla başlamalıyız: İnsan beyninin ürettiği tüm bilişsel yapıların ortak özelliği olan *İlkeler ve Değişkenler Prensibi*'yle... Popüler bilimin kırk yıldır değerini bir türlü fark edemediği bu ilkenin söylediği şey gayet basit aslında. Diyor ki: Tüm zihinsel becerilerin evrensel ilkeleri ve bu ilkelere bağlı değişkenleri vardır. Bir başka deyişle, içeriği ne olursa olsun, kaynağı insan beyni olan tüm sistemlerin ilkeleri aynı, sadece değişkenleri farklıdır. Bu ilkenin işlediği en iyi örnek de insan zihninin belki de en önemli ürünü olan evrensel dil bilgisidir. Zira diller arasındaki yapısal benzerlik öylesine derindir ki bu gezegendeki dillerin neredeyse tamamı sanki aynı akıldan çıkmış gibi ortak ilkelerle, evrensel bir dil bilgisiyle çalışır.

Evrensel dil bilgisinin ilkeleri üzerine bir örnek verirse bütün dillerde sıfat tamlamalarının yan yana geldiğini söyleyebiliriz. Yani “kırmızı kitap” demek istiyorsanız dünyanın hemen hemen bütün dillerinde “kırmızı” ve “kitap” yan yana olmak zorunda. Böyle bir işlevin nedeni çok açık aslında. Bu ilkeye uymaksızın, “Masanın üzerindeki kırmızı kitap” gibi basit bir öbekte dahi kırmızının masa mı yoksa

kitap mı olduğunu anlayamazsınız. İlkenin değişkeni ise sıralamadır. Bazı dillerde “kırmızı kitap” denirken, bazı dillerde bu sıfat tamlaması tam tersi bir biçimde “kitabı kırmızı” olarak yapılır. Ama sıralama değişkeni nasıl olursa olsun, birliktelik ilkesi değişmez. Beynin evrensel kararına göre, dilde birbirleriyle doğrudan ilişkisi olan her şeyin yan yana olma kuralı küçük istisnalar dışında ihlal edilemez.

İnsanlık tarihi içinde *İlkeler ve Değişkenler Prensibi*'nin gözlemlendiği bir yığın olgu arasında en ilginç olanlardan biri de sağduyu olgusu. Bu olgunun da evrensel ilkeleri ve değişkenleri var. Dünyadaki hemen hemen tüm toplumlar da, hatta en ilkel kavimlerde bile insan beyninin geliştirdiği bu sistemin evrensel ilkesi hep aynı: Yaşamsal zorluklar karşısında, çoğunlukla da bilgi eksikliğinden kaynaklı sorunlar karşısında referans alacağımız bilişsel tabanlı bir tür pusula oluşturmak ve bireysel bilginin yetmediği alanlarda adına “toplumsal akıl” da denilen o pusulayı kullanmak... Değişkenleri birbirinden farklı olsa da bu zihinsel enstrümanı aşağı yukarı tüm toplumlar da bir şekilde gözlemleyebiliyoruz. Dahası, değişkenler arasındaki ayrımlara bakarak toplumlar arasındaki kültürel farklılıkları da önemli ölçüde sezinleyebiliriz.

Mesela İngilizler bu duyu türüne “common sense” yani “yaygın (ortak) duyu” diyor ve kastettikleri de bir tür toplumsal akıl ortaklığı. Dolayısıyla bu insanlar bilgi eksikliğine dayalı zorluklarla yüzleştğinde toplumsal akli referans alıyor; çözüm yollarını toplumsal olarak biriktirdikleri bilimsel paydada arıyorlar. Yaşam tarzı bakımından bireysel görünseler de sorunların çözümünde son derece toplumsal olabiliyorlar. Böyle bir gelenekle de bireylerle toplum ara-

sındaki akıl bağıını sağduyu bağlamında sağlıklı bir biçimde koruyabiliyorlar.

Sağduyunun bizdeki değişkeni ise hayli farklı. Biz de sağduyuyu aynı onlar gibi sorun çözmek için kullansak da yöntem olarak sağduyu bizim için fazlasıyla kişisel kalıyor. Bizler, sorunların çözümünde toplumsal akla ya da onun ürettiği bilime pek fazla güvenmiyoruz. Böyle olduğu için de hukukta, sporda, ekonomide, mühendislikte ve hatta tıpta bile bilimi değil, kendi iç sesimizi referans alıyoruz. Mesela hangi ilacın bize iyi geleceğine kendimiz karar vermeye çalışıyoruz. Her türlü âfette toplum için neyin faydalı olacağını bile iç sesimize sorabiliyoruz. Batı ülkelerindeki bir avuç partiye karşın, bizde iki yüze yakın siyasal partinin olması da bu yüzden olabilir. Hatta bizdeki sağduyu o denli kişisel ki hukuk ve adalet anlayışımızı bile “Bence öyle!” kıvamından öteye taşıyamıyoruz.

Evrensel ilkeleri aynı olup değişkenlerindeki kültürel etkileri bariz şekilde gözlemleyebildiğimiz bir diğer konu da siyaset. İnsan zihninin ürettiği her şey gibi onun da evrensel ilkeleri ve değişkenleri var. Siyasetin evrensel ilkesi *hizmet* ama bizdeki değişkeni çoğunlukla devletin insana değil, insanın devlete hizmet etmesi olarak algılanıyor. İnsan akli toplumsal huzurun siyasete muhtaç olduğunu keşfetmiş olsa da siyasette kimin kime hizmet edeceği, coğrafyalar arasında maalesef son derece farklılaşıyor.

Evrensel ilkelerle yerel değişkenleri arasında her zaman önemli farklılıklar olan sanatta ise değişkenlerin ayrışması sadece kültürlere değil, dönemlere de bağlı. Çoğu sanatsal alanda, aynı dili konuşan insanlar arasında bile büyük farklılıklar olabiliyor. Sanattaki evrensel ilke birçok

toplumda “mevcut gerçekliğe alternatif yaratmak”, hatta “meydan okumak” olarak kabul edilir. Bizim gibi sanat tüketimi televizyonla sınırlı ülkelerde ise sanat ne yazık ki büyük ölçüde görkemli yaşam tarzlarına öykünmenin kaba bir aracı olarak kullanılıyor. Belli ki bir toplumun zihni neyle doluyorsa sanatsal değişkeni de doğal olarak ona göre şekilleniyor.

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: İlkeler ve değişkenler bakımından beynin potansiyeli sadece ilkeleri belirleyecek kadardır; beynin grameri böyle çalışır. Değişkenleri belirleyecek olansa insan beyninde adına akıl dediğimiz başka bir işlevdir. Ve ne kadar karmaşık görünürse görünsün, aslında insanın yaşamsal ilkelerine akılcı değişkenler oluşturabilmesi için ihtiyaç duyduğu bilgi miktarı gerçekten **minimaldir**.

MİNİMALİZM

Minimalizm birçok çevrede ögelerin tenhalığı olarak algı-lansa da bu ilkenin asıl kastettiği, azlığa övgüden çok daha öte bir şey. Bir dönem özellikle sanattaki aşırı biçimcilik, daha doğrusu insanları duygulandırmak için bol kepçe öge kullanma merakı ayyuka çıkınca insanlar bir tepki ola-rak minimalizme sarılıp sonra da mimariden ekonomiye, modadan gastronomiye hemen hemen her alanda fazlalık-lardan kurtularak minimalist olabileceklerine, bunun ya-samsal bir konumlanma olduğuna inandılar. Oysa mini-malizmin ana vatanı insan beynidir ve beynin bu özelliği, en karmaşık konuları anlamayı mümkün kılan belki de en etkili düşünsel yöntem.

Beynin gerçekten de en hayret verici özelliklerinden biri olan minimalizm olmaksızın, insanın yapabildiği birçok şe-yin izahı ancak “takdir-i ilahî” seviyesinde olabilirdi. Bunun en iyi örneklerinden biri de yine dil olgusu. İnsanın dil gibi gelmiş geçmiş en karmaşık kodlama sistemini daha üç ya-şında, zihinsel becerilerinin henüz yerlerde süründüğü bir dönemde öğrenebilmesini minimalizme değinmeden açıkla-yabilmek neredeyse imkânsız. Daha bebek sayılacak yaştaki bir çocuğun, çoğu soyut kavramdan oluşan binlerce kelime-yi sadece altı ay içinde öğrenebilmesinin yanı sıra, yüzlerce

dil bilgisel simgeyi deşifre edebilmesi, yani insan aklının icat ettiği en karmaşık algoritmayı bu denli başarıyla kullanabilmesi ancak minimalizm sayesinde açıklanabilir.

Aynı anda bir dolu fonetik, semantik, morfolojik ögenin işlenmesi gereken, üstelik bu ögelerin de bir yığın dış değişkene bağlı olduğu bu zorlu sistemi tüm çocukların neredeyse kusursuz biçimde öğrenebilmesini sağlayan bu ilke bize aşaağı yukarı şunu söylüyor: Dil ne kadar girift yapılarla dolu olursa olsun, özünde bilinmesi gereken bilgi sayısı inanılmaz derecede azdır. Sanki dil kendini evrimleştirirken bir taraftan da mükemmel bir basitlik yasası çalıştırmış ve ana dil edinimini çocuklar için minimal bilgiyle mümkün kılmış. Gerçekten de dil edinim sürecinde etkin bilgi sayısı o kadar az olur ki yakından bakıldığında, böylesine az bilgiyle gerçekleşen bu yoğunlukta bir edinim süreci insanı hayrete düşürür.

Günümüz dünyasında insanların yüzleştii bilişsel sorunların devasa karmaşasına rağmen beynin bu minimal özelliği sadece dil ediniminde değil, her türlü anlama çabasında da aynı şekilde işliyor. Konu ne olursa olsun, birçok karmaşık yapının ardındaki bilgi adeti çoğu zaman sanıldığından çok daha minimal düzeyde olabiliyor. İzfaiyet Teorisini anlamaya çalışırken ya da bir savaş uçağını kullanmayı öğrenirken yüzleştiiğimiz zorluk bile yapısal karmaşalarından değil, bilgideki doğru seçkiyi doğru sırayla yapamamamızdan, karmaşık görünen yapılar içindeki basitliği bir türlü fark edemememizden kaynaklanıyor. Bu gibi durumlarda insanın yüzleştii ilk zorluk, o karmaşa içindeki doğru bilgileri doğru sıralamayla seçmemek oluyor.

Birçok insanın matematik, fizik ya da felsefe gibi alanlarda kronikleşmiş anlama güçlüğü çekmesinin nedeni de o tür

ANLAMALAR

B Ü L E N T G Ö K S A L

Anlamsız bir hayatı sürdüremeyiz.
İnsan hayatı anlam etrafında şekilleniyor.
Anlam bizim rotamızı, zihnimizin işleyiş yönünü belirliyor.
Anlam; anladıklarımızla, anladığımızı sandıklarımızla,
çoğu zaman da yanlış anladıklarımızla
şekillenmek durumunda maalesef.

Çok kişisel, çok içsel bir şey şu anlam dedikleri.
Dışarıdan hazır alınsa da bizim için ömrü çok uzun olamıyor;
illa kendi anlamımızı bulmak için yollara düşüyoruz.
Yola düşemezsek kendimizi uyuşturacak bir şeylerle zamanı
öldürmemiz gerekiyor. Uyuşturucularla ömrümüzü heba
etmemek için anlamımıza ve anlamalarımıza bakmamız şart.

Bülent Göksal bu benzersiz metniyle akıcı biçimde,
anlamalarımıza bir mercek tutuyor ve bizi kendi zihinsel
kodlarımızın işleyişiyle yüzleştiriyor. Birden fazla kez okumak
isteyeceğiniz bu kitabı, sizden ricam, lütfen sakın kafa
ve dinlenmiş bir zihinle, sindire sindire okuyun.

Zira bu iki kapağın arasında birçok yeni anlamalar var...

Sinan Canan - Akademisyen, Yazar

